

**Резюме на научната продукция
на гл. ас. д-р Мария Илиева Ендрева-Черганова,
представена за участие в конкурс за заемане на академична длъжност “доцент” по
направление 2.1. Филология (История на културата на немскоезичните страни),
обявен в ДВ, бр. 103 от 27. 12. 2016 г.**

За участие в конкурса са представени общо 10 публикации, включващи две монографии (*Kulturgeschichte des deutschen Mittelalters* и *Княжество Лихтенщайн – история, култура, идентичност*), шест статии, една студия (повече от 36 стр. по БДС) и една рецензия в специализирани научни издания, както и една рецензия на антологията *Великите немски поети* в превод и съставителство на Венцислав Константинов в предаването Артефир на радио „Христо Ботев“. Материалите са публикувани през последните пет години, след момента на придобиване на докторска степен през октомври 2011 г. От научната ми продукция през този период са изключени монографията *Die Kunstansichten in Rilkes kunstkritischen Schriften*, Peter Lang: Frankfurt am Main 2014, която е публикация на дисертационния ми труд, както и три статии и една рецензия, които са под печат. Монографията в съавторство с д-р Даниела Дечева *Княжество Лихтенщайн – история, култура, идентичност* също все още е под печат, но се очаква да излезе до края на процедурата по конкурса в УИ “Св. Климент Охридски”.

От 2012 г. насам водя два лекционни курса в дисциплините “Увод в културната история на Германия” и “История на немскоезичните страни XVI – XX век”, което е предопределило изместването на акцента на заниманията ми от немскоезичното литературознание към сферата на културната история. Поради това предложените на вниманието на научното жури разработки тематично се позиционират в две направления: културна история на немскоезичните страни (две монографии, една студия и една статия) и немскоезична литература (четири статии). Темите обхващат широк времеви диапазон от Средновековието до съвременната немскоезична литература, разглеждани са различни епохи, автори и литературни произведения.

В голямата си част публикациите са на немски език, тъй като са насочени основно към колегите германисти в България и чужбина, а рецензиите и книгата за Лихтенщайн са на български език, тъй като основната им цел е да въведат публиката в специфични и недотам популярни в България теми от немскоезичното културно пространство или от българската германистика.

Публикации в областта на културната история:

Културна история на немското средновековие. Оригинално заглавие: *Kulturgeschichte des deutschen Mittelalters*. Polygraph Young Verlag: Haskovo 2015; 305 стр.

Книгата *Kulturgeschichte des deutschen Mittelalters* възникна при разработването на лекционния курс *Увод в културната история на Германия* и е предназначена преди всичко за студентите в специалност Немска филология, както и за по-широка публика, интересуваща се от историята и културата на Германския райх през Средновековието. Тя е част от цялостната ми визия за целите и задачите на тази дисциплина в рамките на специалността Немска филология. Идеята беше студентите да получат солиден текст на немски език, който да послужи като един от многото източници, които съм предоставила за свободно използване на студентите в електронния курс в Мудъл с цел осигуряване на достатъчно материали за предварителна самоподготовка за присъствените часове. Основната цел е да се постигне баланс между преподаване на знания (досега доминиращ сегмент) и изграждане на умения (критическо мислене, откриване на изследователски проблеми, самостоятелно изследователско търсене) и социални компетентности (работа в екип, водене на дискусия и спор) в рамките на дисциплината. Книгата не е конципирана нито като учебник с методически разработени учебни единици, въпроси и задачи, нито като инструмент за императивно поднасяне на учебно съдържание, задължаващо студентите към неговото възпроизвеждане. Тя представя една многолика и сложна епоха с намерението да събуди интереса на студентите по *Немска филология* и да ги мотивира за евентуална самостоятелна изследователска активност. През последните две години книгата намира добро приложение в процеса на обучение и действително подобрява ефективността на работата както на преподавателя, така и на студентите.

Тази работа изхожда от максимално широка дефиниция за културата като всички материални и нематериални произведения и достижения на човечеството. Историята на културата на немското средновековие с акцент върху развитието на изкуствата, както и върху всекидневния и обществения живот, се разглежда като естествен паралелен процес на политическата и социална история.

Монографията се състои от девет глави, които проследяват важните моменти от историята на немската култура през Средновековието. Най-голямата трудност при представянето на една толкова дълга и многофасетна епоха като Средновековието е

организирането на възможно най-много гледни точки към обхванатите явления и процеси. Отделните глави са структурирани относително единно и включват първо представяне на водещите политически събития от всеки исторически отрязък, второ различните иновации в средновековните форми на живот и трето обзор на постиженията в областта на изкуствата, литературата и архитектурата.

Освен тази трудност за мен представляваше предизвикателство качествено различният подход към изворовите текстове, който коренно се различава от литературоведското боравене с категориите фикционалност и реалност. При работата с исторически извори най-голямо значение имат не фикционалните елементи, които в епохата на Средновековието се срещат в изобилие, а тяхната автентичност и историчността на описаното в тях. На преценка се подлагат не просто субективното и тенденциозно отношение на авторите към описаните от тях събития и личности, но и автентичността на самите документи на фона на многобройните документални фалшификати. Достоверността на изворите е директно свързана с въпроса за правдивото реконструиране на миналото. От тази гледна точка историческите трудове от 19-ти век са безценни за историческата наука, тъй като те до голяма степен извършват тази изследователска и текстологична издателска работа, при която огромният масив от извори е класифициран и публикуван. Откривателски постижения в това поле от десетилетия насам почти няма, а оригиналността на излизащите исторически трудове се определя от избора на теми и аспекти от социалния живот, които са били недостатъчно изследвани или контекстуализирани. Празнини и в това отношение се намират рядко, тъй като през последните три десетилетия интересът към Средновековието е засилен, а литературата – необозрима.

За написването на труда съм използвала многобройни исторически извори в превод на съвременен немски език, публикувани в академични двуезични издания от следните автори: Тацит, Айнхард, Луидпранд от Кремона, Ото фон Фрайзинг, император Карл IV. и множество извори, описващи културни практики от ежедневието. Цитираните извори и средновековни литературни произведения, дори в случаите, когато тяхната тенденциозност и недостоверност е доказана (напр. дневниците от мисиите на Луидпранд от Кремона в Константинопол), играят важна роля в монографията, тъй като на тях се гледа като на важни свидетелства за водещия властови дискурс в съответния времеви отрязък. С емоционалния си заряд те придават

плътност на епохата и подпомагат опита за приближаването на съвременния читател до нея.

Водените от десетилетия теоретични дебати в историографията не намират експлицитно място в монографията, но играят роля при създаването на концепцията ѝ. През 19-ти век историята се конституира като наука и изявява претенцията да разкрива истинското лице на миналото въз основа на прецизното изследване на писмени извори, артефакти, археологически находки или материални останки. В този период излизат обхватни исторически трудове, които днес се окачествяват като „фактологични гробища“. В модерната историческа наука претенцията за показване на истината за миналото е изоставена като невъзможна и водещата теоретична конвенция е тази на конструктивизма. Изследват се отделни аспекти на миналото в даден културен ареал, които не претендират за общовалидност. Вместо реконструкция се прави конструиране на по-ранните епохи, като се изгражда наратив на историята, който до голяма степен корелира с гледната точка на съвременността. Това явление се наблюдава не само в наше време, а и в миналото, както показва различното отношение и възприятие на Просвещението и на Романтизма към Средновековието. От това следват огромни различия при представянето на едни и същи факти, които се позиционират в публичното пространство като легитимни и сравнително безконфликтно съществуващи една до друга визии за историята.

Настоящата книга предлага един предимно позитивно очертан образ на Средновековието, което съответства до голяма степен на гледната точка на нашето съвремие към тази епоха. Избраният от мен метод е да комбинирам фактологичното знание, предложено от академичните „фактологични гробища“, без които по мое мнение не може да бъде написана сериозна история и обръщане на погледа към конструиране на отделни аспекти на живота в средните векове като ежедневния живот и различните изкуства. Работата няма претенции за изчерпателност и за реконструиране на историческата истина, а опитва да покаже не само субективността на нашата епоха, но и на самото Средновековие чрез привеждане на примери от историческите извори.

Вторичната литература включва утвърдени исторически трудове (десеттомната академична история под редакцията на Йоахим Лойшнер, Леополд фон Ранке, както и множество отделни съвременни трудове за различните династии и владетели), изследвания върху културата (Жак Льо Гоф, Фернан Бродел, Егон Фридел, Ервин Панофски, Ото Борст и Йоахим Бумке) и дори представяне на някои научнопопулярни

и дори псевдонаучни тези, за да се представи многообразие от гледни точки към изследването на Средновековието.

Приносът на книгата може да се търси в две посоки: Първо, това е оригиналната тристепенна структура, която, удържайки сравнително малък обем, систематизира огромно количество разностранна информация не само от областта на социалната и политическа история, но и от много други сфери на човешкия бит и култура. Тя представлява много добра изходна база за запознаване с немската средновековна история. Второ, имайки реално приложение в процеса на обучение, книгата спомага за утвърждаването на дисциплините от модул *Култура* в рамките на специалността и тяхната важна роля редом с литературата за задълбочено опознаване на спецификите на немската култура.

Княжество Лихтенщайн – история, култура, идентичност. УИ “Св. Климент Охридски”: София; 240 стр.

Книгата е написана в съавторство с д-р Даниела Дечева от катедра *Европеистика* във Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Авторството на отделните части е ясно разграничено. Моята част обхваща първа глава – историческия развой на страната от Средновековието до наши дни. Работата по концепцията на книгата, нейното съдържание и редакцията на целия текст беше обща.

Идеята за написването на книгата произтече от почти пълната липса на информация за Княжество Лихтенщайн в България и от съзнанието, че точно на преподавателите по немска културна история се пада задачата да запълнят тази празнина. Спецификите на Княжество Лихтенщайн, което исторически е неделима част от немскоезичното културно пространство, обогатяват заниманията с немскоезичната култура с нови гледни точки и отварят допълнителни изследователски полета.

В много области на общественото устройство Лихтенщайн представлява наистина уникален случай не само за немскоезичните страни, но и за цяла Европа и изследването на историческите и културно обусловени особености е интересно занимание, тъй като в много отношения изследователят стъпва върху едно почти незасегнато поле. Целта на книгата е да представи страната възможно най-широкообхватно и информативно и да проследи значимите обществени и културни тенденции в миналото и съвременността. Освен информативна стойност, трудът има и важен аналитичен компонент и може да послужи за основа за по-нататъшни

изследвания, като открива изследователски пространства, останали недостатъчно засегнати в рамките на текста.

В историческия преглед редом с хронологическото представяне на събитията от всяка епоха особено голямо внимание е обърнато на следните аспекти: възникване и утвърждаване на комуналното самоуправление и ситуирането му в рамките на феодализма; нововъведенията в различните области на живота и особеното отношение между княжеската власт и демокрация, които са основен отличителен белег на държавата от нейното възникване до днес.

Червената нишка в представянето на средновековната история представлява въпросът за основаването на традиция и нейния континуитет чрез въвеждането на уникални местни закони, които в детайли регулират отношенията между населението и феодалния владетел.

Един вид екскурс от хронологичния развой на събитията представлява краткото проследяване на историята на княжеския род фон Лихтенщайн, който дава и името на сегашното княжество.

Особено подробно е описана историята на Лихтенщайн от 19-ти и 20-ти век. Тематизирани са получаването на политически суверенитет и премахването на остатъците на абсолютизма чрез адаптиране на законите към модерните условия и интензивирането на обществения живот в страната чрез създаването на различни институции. Особено внимание е обърнато на това, как се модернизират производството и как са положени основите на банковото дело и банковата система в страната в края на 19-ти и първата половина на 20-ти век.

Модернизацията на Лихтенщайн, особено след Втората световна война, е представена в отделна глава. Натрупването на социален и икономически капитал превръща Княжеството в една от най-богатите страни в света. Страната решава повечето социални проблеми, но е поставена пред нови изпитания. Описани са конституционните принципи на разделението на властите, функционирането на обществените институции и директната демокрация, прилагана най-вече в общинското самоуправление. При представянето на събития като приемането на новата конституция, въвеждането на изборно право за жените или интегрирането на чужденци е показана взаимовръзката между привързаността към старите традиции и добре премислените промени, която характеризира лихтенщайнското общество.

Икономическият подем на страната заема централно място в изложението за 20-ти век. Проследява се не само индустриалното развитие, а и превръщането на Лихтенщайн във

финансов център с всички произтичащи от това позитивни и негативни импликации. В тази глава е обърнато внимание и на интензивните усилия за засилване на ролята на Княжеството на международната сцена.

Втората и третата част от книгата са посветени на културното развитие на страната и на нейната идентичностна дефинираност. Показано е възникването на културни организации и дружества, които движат институционално културния живот на страната. Спецификите на лихтенщайнската култура са проследени в областите архитектура, изобразително изкуство, литература, музика, театър и танц. И тук, както в предходната част, е спазено хронологичното представяне, като е търсен баланс между дескриптивен и аналитичен подход.

Въпросът за лихтенщайнската колективна идентичност е комплексен и в много отношения спорен. В книгата се изхожда от това, че все пак лихтенщайнска национална идентичност има и се проследяват основните ѝ маркери.

При представянето и анализа на огромен хетерогенен по своя характер материал се оформя един образ на Княжество Лихтенщайн, който е създаден не само въз основа на значителен по обем текстов корпус, а и на придобит собствен поглед от два изследователски престоая в страната, чрез контактите с важни представители на лихтенщайнския културен и интелектуален елит, които релативират част от написаното в различните изследвания. Включвайки този компонент, трудът създава една във висока степен правдива и сравнително пълна представа за страната и разкрива перспективи за нови изследвания. В последните две точки следва да се търси и приносът на тази монография.

Luthers Bild im nationalen und intellektuellen Diskurs in der zweiten Hälfte des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts. В: Филологически ракурси, Том I. УИ „К. Преславски“: Шумен 2016; стр. 168-194

В публикацията е направен анализ на два паралелно съществуващи дискурса в немската култура от втората половина на 19-ти и началото на 20-ти век: националният дискурс в Германия през втората половина на 19-ти век и така наречения от мен интелектуален дискурс след Първата световна война. Приносният момент в публикацията е наблюдението, че отношението към големия църковен реформатор Мартин Лутер може да функционира като лакмус за принадлежност към единия или другия дискурс. С различното си представяне на реформатора двата дискурса извеждат на повърхността както властови стремежи и обвързаност, така и ядрото на различните

си мирогледни системи. Основната теза в студията, че образът на Лутер е съществен оразличителен елемент между двата дискурса, е подкрепена от анализа на текстов корпус, който обхваща официозни исторически трудове от края на 19-ти век (Леополд фон Ранке, Хайнрих фон Трайчке, Юлиус Кьостлин и Левин Шюкинг) както и трудове на културноисторическа тематика от Хуго Бал и Егон Фридел. Анализът е направен с теоретичния инструментариум на критическия дискурсивен анализ, изхождайки от дефиницията на дискурса на Мишел Фуко и от тезата на Ландвер за борбата на различните дискурси за налагане на “валидни версии на действителността”. Проследява се целенасоченото изграждане на подходящ за целите на определения дискурс образ на реформатора. В националния дискурс Лутер е конструиран като баща на немската нация и неин основен стълб, а в интелектуалния реформаторското му дело е окачествено като пагубно за немския народ и е отречено заради рационализирането на християнството и последствията от него в политическия и обществен живот.

Die Postkarte als Propagandamittel im Ersten Weltkrieg 1914-1918. В: Germanistik in Bulgarien. УИ „Нов български университет”: София 2015, стр. 235-247

Статията тематизира използването на пощенската картичка като инструмент на пропагандата по време на Първата световна война. Накратко се проследяват пътят на картичката до най-популярното средство за комуникация в началото на 20-ти век и ролята на пропагандната война. От корпуса, съдържащ 1051 картички, се очертават няколко тематични акцента. Анализират се иконографията на картички от три групи: 1. Представяне на войната като игра и приключение; 2. Поредицата “Немският варварин” и 3. Пропагандно представяне на врага – Русия, Англия и Франция. В статията се показва перспективата на властовия дискурс по време на войната, извеждат се пропагандните цели и тяхното фактическо обвързване към изкуството и масовата култура.

Das Bild des mittelalterlichen Bulgariens. Beispiele aus der deutschen und der bulgarischen Historiographie im 19. Jahrhundert. In: Немскоезична литература в българския културен контекст. Юбилеен сборник в чест на проф. Емилия Стайчева. УИ “Св. Климент Охридски”: София. Под печат.

В статията се изследва образът на българите през Средновековието, конструиран в идеологическата си същност по коренно противоположен начин в немското и българското културно пространство. Използвани са примери от историографските

съчинения на двама ярки представители на българския и немския националистически дискурс – Васил Априлов и Фердинанд Грегоровиус, както и други източници, които потвърждават картината, очертана от двамата историци. Докато българската историческа школа гради умерено героичен образ на националното, германската историография набляга на българската културна и обществена изостаналост. Основната теза е, че бегло очертаният негативен образ на българите в средновековните извори е затвърден и обогатен идеологически през 19-ти век от немската историография. Така формираният стереотип за българското като неразвито и неспособно да създаде пълноценно функционираща държавност се оказва водещ и изключително устойчив компонент в политическото отношение на Западна Европа към България. Погледът отвън влиза в остро противоречие със собствената ни колективна представа за себе си и следователно не играе съществена роля в изграждането на националната ни идентичност. Въпреки това, негативният външен образ изгражда трайни конструкти на национална малоценност, битуващи редом с героичния наратив на националния дискурс. Негативният външен стереотип, налаган от 19-ти век до днес, безспорно има своите основания, но и своите предразсъдъци, които не оставят шанс на България да се интегрира по-успешно в европейската общност. Приносният характер на статията се състои както в избора на неизследвани досега в този контекст автори, така и във включването им в дебата за същността и компонентите на българската национална идентичност, която може да бъде предмет на отделно изследване.

Публикации в областта на литературознанието:

Die literarischen Antiutopien als Widerspiegelung des kapitalistischen Wirtschaftstotalitarismus und der Biopolitik in der neoliberalistischen Gesellschaft. (Max Barrys „Logoland“, Juli Zehs „Corpus Delicti“). In: Traditionen, Herausforderungen und Perspektiven in der germanistischen Lehre und Forschung. Universitätsverlag „St. Kliment Ochridski“: Sofia 2016, стр. 163-176

Предмет на статията са два жанрови романа, проектиращи в дистопичен план последствията от икономическата глобализация и капиталистическо-консуматорското мислене. Общото между двата романа е концентрирането им не върху политическа идеология, а върху нейните икономически импликации. Неолибералните възгледи за свободния пазар, поощряването на индивидуалното консуматорство, както и движението за здравословен живот, гарантиращ дългата производствена употреба на отделния индивид са изведени до тяхната мисловна крайност и оформят общества на

икономически тоталитаризъм. Проследена е реакцията на избраните писатели към този актуален за съвременното общество проблем в техните литературни произведения. Вниманието е насочено към дискусия и обмисляне на въпроси, които не се възприемат непременно като проблемни и в това е основният му принос. Текстът се опира на теоретичните трудове на Юлиан Нида-Рюмелин (*Die Optimierungsfalle*) и Йозеф Фогел (*Das Gespenst des Kapitals*).

Статии за проблеми от творчеството на Райнер Мария Рилке:

- 1. Ein reisender Dichter auf der Suche nach Kunstdingen. Das Raumkonzept in Rainer Maria Rilkes Kunstverständnis. B: Reise und Raum. Ortsbestimmungen der österreichischen Literatur. Präsenz Verlag: Wien 2015, S. 53-63**
- 2. Das Kunst-Ding und das Ding-Gedicht in Rilkes kunstkritischen Werken. In: Bruner, Jose (Hg.): Erzählte Dinge. Mensch-Objekt-Beziehungen in der deutschen Literatur. Wallstein Verlag: Göttingen/Tel Aviv 2015 S. 128-143**
- 3. Rilkes Kunst Ding im Vergleich zur Dingtheorie Martin Heideggers. In: Емилия Денчева, Рая Кунчева, Богдан Мирчев, Благовест Златанов (състав.): Sub specie aeternitas. Сборник в памет Жана Гълъбова. Университетско издателство "Св. Климент Охридски": София 2016. Стр. 99-114**

Трите статии са написани по време на работата върху дисертационния ми труд или непосредствено след защитата му. Публикувани са след защитата, но тематично не спадат към предмета на настоящия конкурс. Те кореспондират в голяма степен с изследванията в дисертацията ми. Научният им принос се състои в доразвиване на отделни централни аспекти в творчеството на Райнер Мария Рилке, за основа на които служат философско-поетичните възгледи на поета за нещата (Dinge, Kunst-Ding).

В първата статия са направени интерпретации на теорията за нещата на Рилке по отношение на концепцията му за пространство, където се включва отношението към свое и чуждо и към нещата като истинската родина на твореца. Втората статия се фокусира върху отражението на Рилкевите възгледи за нещата при неговите предметни стихотворения (Ding-Gedichte). Третата статия прави сравнение между възгледите за нещата на Рилке и на Мартин Хайдегер, при които се откриват значителни прилики.

Рецензии и интервюта:

1. Л. Огнянов-Ризор. Още едно звено от историята на българската германистика. Рецензия на сборника "Хоризонти на филологическото знание. Юбилеен сборник, посветен на проф. Любомир Огнянов-Ризор". В: сп. Проглас. кн. 2, 2014 г. УИ "Св. Кирил и Методий", В. Търново

2. За значението на антологията на Венцеслав Константинов „Великите немски поети от XII до XX век” по БНР, Програма Христо Ботев. 17. 12. 2012 г. <http://bnr.bg/hristobotev/post/100085045/velikite-nemski-poeti>

София, 13 февруари 2017 г.

гл. ас. д-р Мария Илиева Ендрева

.....